

Pandemimannen

Genusanalyser av Folkhälsomyndighetens affischserie för barn och unga under covid-19-krisen

Joakim Johansson

Joakim Johansson, docent i statsvetenskap, Mälardalens universitet.

E-post: joakim.johansson@mdu.se

Syftet är att ur ett genusperspektiv analysera den affischserie med information om covid-19 som Folkhälsomyndigheten publicerade år 2020 och som vänder sig särskilt till barn och ungdomar. Uppmärksamhet ägnas åt i vad mån den information som förmedlas innebär öppningar mot förändrade, alternativa och mer hållbara manligheter. Teoretiskt avstamp tas i kritiska studier av män och maskuliniteter och postkolonial feministisk teori. Metoden som används är en variant av diskursanalys. Studien visar att affischserien inrymmer flera öppningar mot förändrade, alternativa, mer hållbara former av maskulinitet. Vita män framställs som bärare av en önskvärd omsorgsorienterad manlighet, och sådan manlighet görs delvis även öppen för icke-vita män. Samtidigt finns i affischserien också öppningar mot rasifierande nykoloniala diskurser om invandrar mannen som problem för jämställdheten.

The aim is to analyse from a gender perspective the poster series with information about covid-19 published by the Public Health Agency of Sweden in 2020, targeting children and adolescents. Attention is paid to the extent to which the posters support developments of new, sustainable forms of masculinities. Theoretically, critical studies in men and masculinities and postcolonial feminist theory are taken as starting points. The method used is discourse analysis. The study shows that the poster series contains openings towards changed, alternative, more sustainable forms of masculinity. White men are portrayed as carriers of desirable care-oriented masculinity, and such masculinity is at least partly also made open to non-white men. However, the poster series also opens to racializing neocolonial discourses about the immigrant man as a problem for gender equality.

Inledning

Under den rådande covid-19-pandemin har Folkhälsomyndighetens rekommendationer varit ett omdebatterat ämne. Något som inte berörts lika mycket är den information som förmedlats om kön i sammanhanget, och vad den innebär för genusordning, jämställdhet och jämlikhet. Syftet med föreliggande artikel är att ur ett genusperspektiv analysera den affischserie som Folkhälsomyndigheten publicerade 2020 och som vänder sig särskilt till barn och ungdomar. Uppmärksamhet ägnas i synnerhet åt i vad mån den information som förmedlas innebär öppningar mot förändrade, alternativa och mer hållbara manligheter. Artikelns teoretiska avstamp tas i genusforskningsfälten kritiska studier i män och maskuliniteter (Gottzén, Mellström & Shefer 2020) och postkolonial feministisk teori (de los Reyes, Molina & Mulinari 2012).

Forskning visar att folkhälsoarbete ofta saknar genusperspektiv. Därför finns det ett behov av att bedriva folkhälsoarbete mer genusmedvetet (Courtenay 2009). Artikeln anknyter till tidigare diskussioner om genus i socialmedicinsk forskning, vilket i SM T bland annat kommit till uttryck i temanummer 2008 om ”Genus i folkhälsan”, 2014 om ”Genus och alkohol” och 2020 om ”Maskulinitet i förändring”. I likhet med vad som framhållits i dessa sammanhang utgår jag även i min artikel från att genus handlar om makt, (o)jämställdhet och (o)jämlikhet, där utvecklingen över tid innebär både förändring och stabilitet i genusnormerna, och där förändring kan vare positiv och/eller negativ för jämställdheten och jämlikheten. Forskning om offentliga myndigheters ”mjuka styrning” genom rådgivning, information och rekommendationer inom andra områden visar också att sådan styrning ofta bygger på antaganden om kön, och att dessa kan återskapa och/eller utmana genusordningen (Klinth & Johansson 2010; Kulawik 2014).

I den affischserie som studeras ingår totalt fem olika affischer, vilka utgör det empiriska underlaget för studiens tolkningar och slutsatser. Barn och unga är primär målgrupp för fyra av affischerna, medan affischen ”Att prata med barn om det nya coronaviruset” i första hand vänder sig till vuxna. Metoden som används är en variant av diskursanalys som styrts av de teoretiska utgångspunkterna för artikeln: genusperspektiv med särskilt intresse för frågor som rör män och maskuliniteter men även etnicitet, religion och kultur. Med diskurs avses här ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av den)” (Winther Jørgensen & Phillips 2000). Den valda metodansatsen rymmer ett betydande inslag av tolkning och där de tolkningar som presenteras är påverkade av den valda teorianknytningen. Förstått som ”text” som kan tillskrivas mening och innebörder innebär en diskursanalytisk ansats att vare sig textproducentens (i det här fallet: Folkhälsomyndighetens) avsikter med affischernas utformning eller hur dessa faktiskt uppfattats av de målgrupper – främst barn och unga –

som informationen riktar sig till är något som jag undersökt eller kan uttala mig om (jfr Boréus & Bergström 2018).

Omsorgsorienterade icke-vita män?

Affischen ”Håll avstånd till andra människor” (Folkhälsomyndigheten 2020a) – figur 1 nedan – innehåller förutom rubrik med nämnda budskap även en undertext som för betraktaren klargör varför det i pandemi-tider är viktigt med fysisk distans till andra människor: ”För att minska risken att smitta andra och att själv bli smittad ska du hålla avstånd. Därför ska du, så ofta du kan, hålla lite mer än en armlängds avstånd till andra människor som du inte bor med.” (Ibid). Det kodifierade budskapet visualiseras på affischen genom en bild med två personer som, ståendes några meter från varandra, båda sträcker ut en arm i sin fulla längd mot den andra personen, men utan att vidröra. Mer än armlängds avstånd således, med en några decimeter lång och fullt synlig luftspalt mellan personerna på bilden. De båda personerna har försetts med attribut som ger associationer till bland annat kön och etnicitet.

Figur 1: Folkhälsomyndigheten affisch ”Håll avstånd till andra människor”

I figur 1 syns en flicka/kvinna, med androgyna ansiktsdrag och i något svårbestämbar ålder. Hon är vit. Här återfinns även en pojke eller yngre man. Han avbildas på affischen som icke-vit, och skulle kunna ha asiatisk eller latinamerikansk bakgrund. I termer av maskulinitet respektive feminitet kan affischen sägas appellera till en förändrad maskulinitet inriktad på att tänka på och ge omsorg åt andra (Elliot 2016; Klinth & Johansson 2010; Messner 2007), men även att vara rädd om sig själv (Courtenay 2009), medan en feminitet inriktad på motsvarande blir mer traditionell. Kvinnans närvaro i offentligheten pekar samtidigt mot att även feminiteten är i förändring.

Från annan forskning känner vi väl till förekomsten av negativa stereotypa föreställningar om ”invandrarmannen”, som marginaliserar män med utländsk bakgrund i förhållande till andra män. Schablonbilden av invandrarmannen tenderar vidare också att spilla över på och påverka bilden även av pojkar och yngre män på ett även för dessa marginaliserande sätt. I stereotypa föreställningar beskrivs män med (icke-västerländsk) utländsk bakgrund som oförmögna att överskrida och bidra till förändringar av traditionella, destruktiva mansroller. Det kan gälla relationer till kvinnor, homosexualitet, miljöförstöring och mycket annat. Därför kan det ses som positivt att affischen utgår från att det trots allt är möjligt för icke-vita pojkar och män att tillägna sig nya former av maskulinitet. I sammanhanget handlar det specifikt om tillgång till en omsorgsorienterad maskulinitet, uppbyggd kring egenskaper - framför allt att ge vård och omsorg till andra - som traditionellt förstås som delar av feminiteten snarare än maskuliniteten.

Varför blir det då så viktigt att, som görs på affischen, knyta den omsorgsorienterade maskuliniteten till just en icke-vit kropp? Varför inte lika gärna en vit manskropp som symbol för eftersträvsvärda omsorgsorienterade former av maskulinitet? En möjlig tolkning är att förekomsten av omsorgsorienterad maskulinitet redan ska förstås som så självklar för vita män att dessa, till skillnad från icke-vita män, inte anses behöva förändra sin maskulinitet. För resonemanget spelar det då ingen roll hur omsorgsorienterade vita män egentligen är, eller om vissa vita män är mer omsorgsorienterade än andra vita män - det centrala är att den vite mannen förstås som redan mer omsorgsorienterad än den icke-vite mannen, när de två kategorierna jämförs med varandra. Därmed har den icke-vite mannens förhållande till maskulinitet också gjorts till mer av problem än den vite mannens, vilket vidare följer ett mönster som vi känner från annan genusforskning som studerat rasifieringsprocesser.

Att affischen rymmer två personer som får representera hon- respektive hankön innebär också att den säger något om jämställdhet, vilken med tanke på att de lyckas hålla avstånd till varandra kan sägas representeras som uppnådd i sitt sammanhang. Affischen utmanar här stereotypa föreställningar om ”invand-

rarmannen” som notoriskt oförmögen till jämställdhetsorientering i allmänhet och till respekt av vita/svenska kvinnors kroppsliga integritet i synnerhet. Även genom att öppna för möjligheten till jämställdhetsorientering kan således affischen sägas rymma ett löfte om en förändrad maskulinitet hos icke-vita män. Samtidigt blir det återigen just den icke-vite mannens maskulinitet som förstås som problematisk och som något som behöver förändras, medan maskuliniteten hos vita män aldrig problematiseras.

På affischen ”Hosta och nys i armvecket” (Folkhälsomyndigheten 2020d) avbildas en icke-vit flicka som i linje med affischens skrivna budskap just ses hostande eller nysande i armvecket. Med litet god vilja kan affischen förstås som en representation i det offentliga – men det finns inga andra människor med på bilden och inte någon annan form av visualisering som pekar mot offentlighet. Till slut blir det mer än något annat affischtextens förklaring av att det handlar om omsorgen om andra, som annars kan bli smittade, som signalerar plats i offentligheten.

Omsorgsorienterade vita män

Ovan har jag varit inne på att frånvaron av vita män i affischseriens illustrationer av vikten att hålla avstånd kan förstås som att den vite mannen underförstås som redan tillräckligt omsorgsorienterad. Den vite mannens maskulinitet blir då mindre relevant att förändra. En sådan tolkning stöds även av illustrationerna i affischen ”Att prata med barn om det nya coronaviruset” (Folkhälsomyndigheten 2020b). På bilden syns en yngre vit man sittandes på knä tillsammans med två barn - en flicka och en pojke - och med uppmärksam, lyhörd blick riktad mot flickan som ses yppa något (även pojken på bilden ses lyssna uppmärksamt på flickan). Det är litet oklart om sammanhanget för samtalet mellan de tre ska förstås som offentligt på arenor som fritids, skola eller föreningsliv, eller ett samtal som involverar pappa och barn i familjen, men oavsett vilket så blir affischens visualiseringar i alla fall en bekräftelse på förekomsten av vit, omsorgsorienterad maskulinitet.

Aktiviteten barnomsorg är central i sammanhanget. Även sättet som aktiviteten barnomsorg utförs på stödjer omsorgsorienteringen. Jag tänker här på närvaro, inklusive lyhördhet och ett aktivt lyssnande på vad barnen vill säga. Något som också kan lyftas fram är illustrationen av ett vuxet ledarskap som uppmuntrar flickan på bilden att berätta något medan pojken på bilden i stället uppmuntras till att likt vuxenpersonen själv lyssna på vad flickan vill berätta. Detta kan sägas signalera viljan att verka för jämställda relationer mellan flickor och pojkar, vilket även det ligger i linje med omsorgsorienteringen.

På affischen ”Stanna hemma när du är sjuk” (Folkhälsomyndigheten 2020c) är det i stället en vit kvinna som genomför en barnomsorgsaktivitet. På bilden ses hon läsande för ett barn med hud-, ögon- och hårfärg som signalerar icke-

vithet, men även med inslag av androgynitet så att det blir svårbedömt huruvida bilden föreställer en flicka eller pojke. I affischserien finns den vita kvinnan visualiserad både i sammanhang som anknyter till traditionell feminitet (barn-omsorg), men som framgick av den första affischen också i sammanhang som signalerar en feminitet i omvandling där närvaro i den offentliga sfären är en central del.

Slutsats och avslutande diskussion

Den affischserie som Folkhälsomyndigheten publicerade år 2020 med information om covid-19 för barn och ungdomar rymmer flera öppningar mot förändrade, alternativa, mer hållbara former av maskulinitet. Vita män framställs som bärare av en önskvärd omsorgsorienterad manlighet, och sådan manlighet görs i varje fall delvis öppen för icke-vita män. Även hur relationen flicka-pojke illustreras i materialet pekar i liknande, positiv, riktning. Överhuvudtaget utmanar materialet flera traditionella föreställningar om kön. Den vita kvinnan gestaltas exempelvis som någon vars feminitet konstrueras lika mycket genom närvaro i det offentliga som i det privata. Inslag av androgynitet i kroppsattributen utmanar på flera ställen den traditionella tvåkönsmodellen. På många sätt är materialet utformat på ett sätt som stödjer såväl jämställdhetssträvanden som etnisk inkludering då materialet synliggör förekomsten av icke-vithet bland både vuxna och barn.

Om vi i linje med den diskursanalytiska ansatsen ska översätta allt detta till vad för slags samhälleliga diskurser som har fått genomslag i affischserien så handlar det således om diskurser om jämställdhet och om etnisk inkludering och om nya former av maskulinitet, men även diskurser om nya former av feminitet och HBTQI finns representerade. Egeberg Holmgren (2012) har föreslagit uttrycket ”jämställdhetsprojekt” för att tydliggöra just den särskilt framskjutna ställning som just relationerna mellan kvinnor och män har i det svenska samhället och svenskt nationellt självmedvetande, och övergripande kan affischseriens utformning också ses som en integrerad del i ett sådant svenskt jämställdhetsprojekt.

Samtidigt rymmer affischserien också öppningar mot diskurser om invandrar mannen som problem för jämställdheten och vita kvinnors kroppsliga integritet, och om invandrarkvinnan som relativt fast i det privata – utan någon plats i offentligheten. Jämsides med diskursen om etnisk inkludering finns det således en rasifierande, postkolonial diskurs som snarare verkar i motsatt riktning genom att exkludera snarare än inkludera utifrån etnicitet. När vita män och kvinnor tillskrivs förändrade, progressiva former av maskulinitet respektive feminitet, så florerar även diskurser om mer traditionella former för maskulinitet och feminitet som då i högre grad tillskrivs icke-vita män och kvinnor.

Att framställa en helt invändningsfri affischserie med mänskliga gestalter lå-

ter sig knappast göras, och diskursiva inkluderingar tenderar dessvärre också att trigga nya (men andra) diskursiva exkluderingar (jfr Mouffe 2005). Den analyserade affischserien kan vidare ha varit fullt ändamålsenlig i relation till de primära mål som Folkhälsomyndigheten själva formulerat för materialet. Ur ett genusperspektiv är det även mycket funktionella inslag i materialet, samtidigt som det även finns utvecklingspotential.

Referenser

- Boréus, K & Bergström, G (2018). Introduktion. I Boréus, K & Bergström, G (red) *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Courtenay, W (2009) Theoretizing masculinity and men's health. In: Brown, A & Tovey, P (Eds.) *Men's health: Body, identity and social context*, Pp. 9-32. Chichester: Wiley & Blackwell.
- Egeberg Holmgren, L (2012) *Ingen Mans Land: Om män som feminister, intervjuframträdanden och passerandets politik*. Diss. Uppsala: Uppsala University.
- Elliott, K. (2016) Caring Masculinities: Theorizing an Emerging Concept. *Men and Masculinities*, 19(3): 240-259
- Folkhälsomyndigheten (2020a) Affisch – Håll avstånd till andra människor.
- Folkhälsomyndigheten (2020b) Affisch – Att prata med barn om det nya coronaviruset.
- Folkhälsomyndigheten (2020c) Affisch - Stanna hemma när du är sjuk.
- Folkhälsomyndigheten (2020d) Affisch – Hosta och nys i armvecket.
- Gottzén, L, Mellström, U & Shefer, T (2020). Introduction. Mapping the field of masculinity studies. In: Gottzén, L, Mellström, U & Shefer, T (eds) *Routledge International Handbook of Masculinity Studies*. New York: Routledge.
- Klinth, R & Johansson, T (2010). *Nya svenska fäder*. Umeå: Boréa.
- Kulawik, T (2014) Bodily citizenship in the age of biosciences: a historical and comparative perspective. *Nordiques*, 28: 103-124. https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/37651527/Nordiques28-Kulawik-with-cover-page-v2.pdf?Expires=1646833950&Signature=OVY66J1AE-9V-AKGdTEuXZ9G63Iptpymc7vDSyZrB3Lh~VDAkqrD~jv~K4Y~RjPnNO3b0IvrCueKszhYanKUH-YclGvPnNziA9UdL2EeVaL-wcj-v3NDYvUGbNLBJV~tch1XB3iRE9j8MXBLONaT88iUdvG4~jWhvsjxWGAuXA48LRqhm nHtZZ9t0E2XvKWncNrsi0VNh-Q15yXnj25kcQxao-uWoMFqErSuPatZKEeVyawPPVU4qzkTj-RDsKwKemPPw9UbpdnkacomK-tPYk7ZRs89HWVku1u01g7s1H7Cu0P6xn190N~yUeoubWw~ptzmYZprm5b~4xwwGPq1Q__&Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA
- Messner, M (2007) The masculinity of the governor. Muscle and compassion in American politics. *Gender & Society*, 21(4): 461-480.
- Mouffe, C (2005) *On the Political*. New York: Routledge.
- de los Reyes, P, Molina, I & Mulinari, D (2012) Introduktion. I de los Reyes, P, Molina, I & Mulinari, D (red) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*. Stockholm: Atlas.
- Winther Jörgensen, M & Phillips, L (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.